

Andrej PINTER

Leonardo Avritzer

Democracy and the Public Space in Latin America

Princeton University Press, Princeton 2002, str. 205, \$18.95 (isbn 0-691-09088-2)

Predmet Avritzerjeve študije je vloga javne sfere (v naslovu uporablja širši pojem javnega prostora) v procesu demokratizacije južnoameriških družb, pri čemer poseben empirični poudarek namenja primerom Argentine, Mehike in Brazilije. Ideja se zdi izvirna in zanimiva, saj protislovni družbeni kontekst, ki je značilen za to geografsko področje, pogosto zavrača uporabo idealno-tipskih pojmov racionalistične družbene misli - ali bolj natančno, njihove normativne predpostavke. Teorija javne sfere se redko, če sploh, dotakne političnih, družbenih ali kuturnih vidikov južnoameriškega vsakdana. Izrazito evropocentrična zastavitev tega pojma, ki pripisuje bistveno vlogo svobodi govora, kritičnosti, nagrajuje pa asketsko racionalno argumentacijo in predpostavlja, da je možno (oziroma nujno) ideje, prihodnje posledice delovanja ter družbene oziroma politične vloge ločevati od posameznikove zasebne identitete, ni skladna z uveljavljenimi južnoameriški družbenimi vzorci, ki že po tradiciji izpostavljajo spektakel pred sistematičnostjo, skupnostno pred individualnim in tako dalje. V znanem zborniku razprav o Habermasovem pojmovanju javne sfere, ki je trasiral vse kasnejše teoretsko raziskovanje o tej problematiki (Calhoun, 1992), je Južna Amerika omenjena enkrat samkrat - bežno; v zanimivem zborniku o civilno-družbenem dogajanju v času pred vzpostavitvijo demokratičnih družbenih razmer (Bermeo in Nord, 2000), katerega problemska zastavitev je (grobo vzeto) identična kot pri Avritzerju, se Južna Amerika ne pojavlja niti enkrat. V tem smislu je lahko problematična (čeprav spoznavno produktivna) avtorjeva odločitev, da pri svojem pojasnjevanju družbenih sprememb uporablja teoretski aparat, ki je empirično preverjanje preстал v zahodnoevropskem prostoru.

Dejstvo, da igra pojem javna sfera osrednjo vlogo v analizi demokratizacije, Avritzer pojasnjuje s svojim kritičnim odnosom do predstave, ki velja za sprejeto, namreč, da je uveljavljanje stabilne demokratične oblasti v Južni Ameriki predvsem učinek novih mehanizmov tekmovanja med političnimi elitami. Jedro te predstave je ostra razmejitve med množicami zasebnikov ter predstavniki elite oblasti, ki pa po Avritzerjevem mnenju ne vzdrži empiričnega preverjanja. Sredi devetdesetih dvajsetega stoletja so se - podobno kot v Srednji in Vzhodni Evropi - v Braziliji in Argentini, nekoliko kasneje tudi v Mehiki, pojavila številna družbena gibanja, ki so zapolnila javni prostor z zahtevami po spoštovanju človekovih pravic, nadzoru nju volitev, upoštevanju politične odgovornosti, ter s tem poskušala najti možnosti za tesnejšo povezavo med javnim mnenjem in delovanjem oblasti. Zmotnost predstave o elitistični demokraciji se po mnenju Avritzerja odraža tudi v ključnem sodobnem problemu južnoameriških demokracij; ta bi naj ne bil v trenju med mobilizacijo in institucionalizacijo množičnih gibanj, temveč v razklanosti med krepitvijo odprtega, egalitarnega javnega prostora ter trdovitostjo tradicionalnih načinov prisvajanja moči, klientelnih vzorcev in oportunega političnega manevriranja.

Analiza, ki jo ponuja knjiga, se sistematično odmika od ideje demokratičnega elitizma (Schumpeter, Downs), da je treba najprej jasno identificirati politične procese, ki jih zaznamujejo neinstitucionalizirana družbena gibanja oziroma oblike množičnega delovanja, in ki so (tako v Evropi kot tudi v Južni Ameriki) v devetdesetih prispevale k zlomu nedemokratičnih režimov, kasneje pa jih razmejiti od procesov konsolidacije oziroma oblikovanja stabilnih demokracij in jih obravnavati ločeno; le na ta način, ki vodi neposredno v konceptualno zoževanje prostorov participacije na periodične volitve, naj bi bilo mogoče ohraniti veljaven teoretski model demokratične oblasti (Schumpeter, 1942). Dejansko je pojmovna razlika, ki jo Avritzer zavrača s svojo analizo, razlika med političnim in javnim, pojem javne sfere pa mu pri tem ponuja možnost, da integrira tudi neinstitucionalizirane prak-

---

se oziroma dejanja v kontekst formalne politike kot njen sestavni in legitimen del.

Čeprav se Avritzerjeva študija opira predvsem na Habermasovo (zgodnejšo) teorijo javne sfere (Habermas, 1989) je njena osrednja teoretska ideja povsem pragmatistična; na moč je namreč podobna nekaterim Deweyjevim (1999) tezam, kjer je - za razliko od Habermasove toge, strukturne vmesitve javne sfere med področje formalne politike oziroma oblasti na eni strani ter zasebne sfere ekonomije in družine na drugi strani - poudarek namenjen sprotne- mu in kontekstualno pogojenemu samo-identificiranju javnosti ter njenemu spreminjajočemu se obsegu glede na obseg in naravo posledic skupnega delovanja, ki naj bi potrebovale politično, pravno, ekonomsko ali kakšno drugo regulacijo. Pri Deweyju je širjenje javnega prostora (sfere) z novimi oblikami skupnega delovanja tesno prepleteno s hkratnim obnavljanjem, prenavljanjem političnih institucij nacionalne države, medtem ko Habermasov model omogoča bistveno ožjo zastavitev - zagotavlja le nenehno prevajanje državljskih pobud, ki se odvijajo v območju javne sfere, v formalno legitime procese argumentiranega posvetovanja (deliberacije), ki jih formalna politika zmore razumeti in upoštevati. V tej osnovni razliki se zdi bistvena pomanjkljivost Avritzerjevega dela. S tem ne mislim na dejstvo, da Avritzer ne povezuje Deweyjeve teorije javnosti s svojo konceptualno kritiko "demokratskega elitizma", kot ga imenuje, temveč na dejstvo, da njegova teoretska zastavitev obljublja bistveno več, kot ponuja v (sicer izvirni in izjemno skrbni) empirični analizi; drži pa tudi, da bi to pomanjkljivost v analizi pritegnitev pragmatistične teorije javnosti jasno izpostavila; morda bi se ji bilo mogoče na ta način tudi že v izhodišču izogniti.

Avritzerju se zdi pri soočanju z empiričnim gradivom - pri čemer posebej natančno analizira primere gibanj za človekove pravice v Argentini in Braziliji, ter institucionalizacijo participativnih publik v Braziliji (Porto Alegre, Belo Horizonte), ki so omogočile državljanom aktivno sodelovanje v javno dostopnih in odprtih forumih za skupno posvetovanje o razporeditvi mestnih prora-

čunskih sredstev - ožja (habermasovska) rešitev povsem primerna, vendar v svoji analizi ponuja le tesno naslonitev političnega na javno, čeprav v izhodišču poudarja potrebo po njuni učinkoviti konceptualni integraciji. Empirična analiza je v tem smislu bistveno skromnejša, kot bi lahko pričakovali, da bi lahko dokazovanje zamišljene teze sprejeli kot prepričljivo. To pomembno pomanjkljivost je mogoče identificirati na empirični ali na konceptualni ravni. Po eni strani Avritzer v analizi javnega prostora, ki ga razpira proces konsolidacije demokracije, izpostavlja le tiste oblike državljske participacije, ki jih vzpostavi, omogoča, vzdržuje oziroma "subvencionira" obstoječa politična oblast (npr. participativne publike v razdeljevanju mestnih proračunskih sredstev), medtem ko so se zgodnejše oblike delovanja v javni sferi pojavile predvsem od spodaj navzgor. Avritzerjeva empirična analiza v tem smislu pozablja na tako imenovane "bottom-up" oblike skupnega delovanja, ki so se v Južni Ameriki (podobno kot v Vzhodni in Srednji Evropi) najprej pojavile kot neformalne, državljske pobude, ki so bile kritično nastrojene do obstoječih oblasti. Po drugi strani lahko na konceptualni ravni ugotovimo, da Avritzer dovoljuje pomembno nedoslednost v svoji analizi: teoretski pojem javne sfere v izhodišču postavlja izven sfere formalne oblasti, svojega empirično utemeljenega modela delujočih javnosti pa od te sfere ne more tako jasno razmejiti. To sicer ne govori o nespretnosti njegove kritike demokratskega elitizma, ki je dejansko vodilo njegove študije, dokazuje pa morda nespretno naslanjanje na racionalistično teorijo družbe, ki je implicirana z uporabo Habermasove (zgodnje) teorije javne sfere.

V teoretskem smislu Avritzerjeva študija prinaša malo novega, zato pa je toliko bolj dragocena kot poskus aktualizacije in reanimacije nekaterih temeljnih vprašanj v občni teoriji javne sfere. Še posebej zanimivo je empirično gradivo, kot na primer pojav participativnih publik v brazilskih mestih Porto Alegre in Belo Horizonte, ki razpira tudi nove teoretske oziroma pojmovne dileme. Avritzerjeva knjiga dejansko širi pojasnjevalni okvir uveljavljene teorije javne sfere,

---

čep rav v ničemer ne pogloblja njene osnovne konstrukcije. V tem smislu obljudlja predvsem nadaljne raziskovanje, pričakovati pa je tudi še več izvinih konceptualnih zamisli v zvezi z bogatim empiričnim gradivom.

Reference:

- Bermeo, Nancy in Nord, Philip (ur.). 2000. Civil society before democracy. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Calhoun, Craig (ur.). 1992. Habermas and the Public Sphere. Cambridge: MIT Press.
- Dewey, John. 1999. Javnost in njeni problemi. Ljubljana: FDV.
- Habermas, Jürgen. 1989. Strukturne spremembe javnosti. Ljubljana: ISH.
- Schumpeter, Joseph. 1942. Capitalism, socialism, and democracy. New York: Harper.

Mirsad BEGIĆ

Besim Spahić

Politični marketing, besedna in slikovna predvolilna vojna; Družbenopolitični, državni in kulturološki vidiki volilnega marketinga od osamosvojitve do volitev 2000; Članki - eseji - razprave

Študentska založba, Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, Posebna izdaja Politikon, Ljubljana 2000, str. 245, 5.980 SIT (ISBN 961-6356-24-0)

Z osemindvajsetim letnikom Časopisa za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo (v nadaljevanju: ČKZ), pogumne, inovativne družboslovno-humanistične revije na Slovenskem, je prišlo do oblikovanja posebne izdaje. In knjiga Besima Spahića Politični marketing nosi prvo številko - upajmo da - zbirke, ki so jo založniki pomenljivo poimenovali Politikon. Platnice knjige so oblikovane v klasičnem ČKZ stilu zadnjega obdobja. Le da so se oblikovalci tokrat še posebej potrudili, kar bi lahko imeli za poskus iskanja vizualne plati, ki bi (tudi marketinško) ustrezno povzela in/ali predstavila samo knjigo. Tako da že sama organizacija platnic misliti: pod markantnim, relativno velikim naslovom so na zasenčeno

podlago, sestavljeno iz predvolilnih plakatov dosedanjih volitev v Sloveniji, postavili kovinsko sivo škatlo, nekakšen hibrid med igralnim avtomatom (kakršne najlažje najdemo v igralnicah na srečo) in volilno skrinjico, vse skupaj pa hkrati spominja tudi na črno skrinjico (black-box, fenomen/koncept, ki ga vpeljujemo takrat, ko o naravi procesov ne vemo veliko, gotovi pa smo, da procesi, ki se odvijajo v notranjosti, vodijo do realnih učinkov in zavezujočih rezultatov). Škatla z odprtino na vrhni ploskvi in prepognjenim listom v njej neugledljivo aludira na volitve, obenem pa z ročico ob strani nakazuje nek moment nepredvidljivega, kontingentnega. Na zadnjo stran so oblikovalci na enako podlago (tj. zasenčeni predvolilni plakati slovenskih volitev) postavili izbran citat avtorja, odstavek, ki skuša z nekaj vrsticami zainteresirati in zaintrigirati bralca, da knjigo bolj poglobljeno in resno vzame v roke. Knjiga torej že z zunanostjo stremi k (marketingu kot) Gesamtkunstwerku.

Čemu analiza vizualne konstrukcije zunanega videza knjige, ko pa je smoter recenzije/prikaza neke publikacije v obdelavi analizi/kritiki njene vsebine? Čemu - lahko bi rekli - pretenciozen poskus semiotične analize platnic, ko pa se prava vrednost skriva v notranjosti knjige, na njenih črno-belih straneh? Zakaj smo se podali na mučno in negotovo pot opisovanja platnic, ko pa se zavedamo, da je v sodobnosti - v dobi inflatornega in prepotentnega ubesedovanja, ko je smoter izrekovanja in podajanja sporočil vedno neke drugje, vedno vsaj deloma zakrit in nejasen - v skladu s sloganom less is more umerjenost in umirjenost komunikacije nujna? Odgovor na zgornja vprašanja in motiv za takšen uvod je preprost: gre za knjigo o marketingu, resda političnem, pa vendarle marketingu. Marketingu kot dejavnosti umeščanja in priličenja blaga/produkta nekemu (predvidenemu, predpostavljenu) trgu (primerneje rečeno: neki ciljni skupini). Že samo iz tega razloga (popreproščeno razumevanje marketinga kot zamišljanja, organiziranja in priprave 'embalaže', 'pakiranja' nekega produkta) se nam je zdelo primerno, da predstavimo tudi ta vidik edicije. V skladu z motom media is the